

Preliminær rapport over undersøgelse af stenaldersboplads ved
Heden 16¹³, Klutmarks by, Skellefteå, Västerbotten.

2/7 - 8/8 1969.

Ved Joel Berglund.

Under docent Hans Christianssons (Institutionen för Nordisk och Jämförande Fornkunskap i Uppsala) ledelse og med bistand fra Skellefteå Museum har "Nordarkeologi" foretaget undgravning ved Heden 16¹³, Klutmarks by, Skellefteå, Västerbotten, i tiden fra 2/7 til 8/8 1969.

Deltagere:

Studenter:

Joel Berglund	København	2/7 -	8/8
Cecilia Carlheim Gyllensköld	Uppsala	16/7 -	24/7
Mikko Ryämä	Helsingfors	28/7 -	3/8
Åsa Scheutz	Uppsala	2/7 -	25/7

Arbejdsfolk:

Arne Abrahamsen	Skellefteå	21/7 -	8/8
Palmer Klingsted	Skellefteå	7/7 -	8/8

Der er ikke tidligere foretaget udgravninger på denne lokalitet, men en nøjere undersøgelse påbegyndtes i år (1969), hvor der ialt blev undersøgt 74 m². En fortsættelse af undersøgelserne er planlagt 1970. Pladsen, der i foråret 1969 blev opdaget under en rekognoscering foretaget af Fru Asta Brandt for Skellefteå Museum, manifesterede sig ved overfladefund af kvarts og enkelte sænkesten.

Hedenområdets højeste kote ligger ca. 65 m.o.h. og falder derefter til et engagtigt område, der en ca. 300 m forløber nogenlunde plant for derefter at beskrive en kort stigning og derpå brat fald i et vanderoderet åleje. Området er et led i et gammelt hav- og øsystem med en nordkyst ved det udgravede bopladsområde.

Området blev brugt til græsning og havde ikke været opdyrket i den nuværende ejers tid. På den højest liggende del var der bevoksning af pinus silvestris og af blomster hovedsagelig achillea millefolium og i minimal udstrækning ranunculus polyanthemus. Jo nærmere faldets (strækningen fra 65 m koten mod engstrækningen) afslutning jo mere tiltog ran.pol. i tal og jo mere aftog ach.mill.; engstrækningen domineredes af ran.pol.. Denne iagttagelse vidnede om et skifte i jordbundsforholdene, hvilket også blev bekræftet under udgravningen, hvor det blev konstateret, at fugtighedsgraden steg med faldet.

Det blev besluttet at lægge en søgegrøft i NNV/SSØ-gående retning, for på den måde om muligt finde en kystlinie. Søgegrøften fik et forløb på 16 m (700 til 716 se pl.1), og ordinatens yderpunkt (716) lå 1,76 m under udgangspunktet (700), hvilket udmærket kan illustrere en strandbreds forløb.

som fixpunkt anvendtes det nærmeste solide jordfaste punkt, hvilket var cementdækslet på en NV for gravningen liggende brønd. Dette punkt er imidlertid endnu ikke højdebestemt.

Ved undersøgelsen anvendtes et koordinat system hvor ordinaten udgjordes af linien 700 til 716, og abscissen af linien 300 til 309 (se. pl.1).

Der blev udgravet i m^2 -felter og hvert kvadrats position i forhold til koordinatsystemet bestemmes af pågældende felts X-og Y-akse. Hvert fund er så vidt muligt indmålt i 3 dimensioner og betegnes med pågældende felts koordinatposition.

Jordbundsforhold:

(se pl. 1V, V og VI)

Øverst en græstørv og derunder et stærkt omrodet lag med forholdsvis konstant høj trækulsfrekvens og svingende forekomster af kvarts; den høje trækulsfrekvens indicerer en mulig svedje eller skovbrand.

Dette lag afgrænsedes ned ad til af en smal tørvestribe, der kun få steder var bevaret intakt; de øvrige steder gennembrudt af ovenfra kommende aktivitet. I tørvten fandtes ligeledes trækul, hvilket kan indicere samme forhold som ovennævnt.

Derunder fulgte en podsol serie: blegsand, lysere rødgult sand, samme bare gradvis mørkere med spredte alstriber og jernudfældninger.

Derunder varvigt sand.

Denne seriation er i hovedtrækkene konstant til $\frac{713,10}{300,00}$, hvor profilet bliver opdelt af en moderne nedgravning (drænggrøft). Jo større hældningen blev, jo større blev fugtighedsgraden. Fra $\frac{713,70}{300,00}$ til $\frac{716,00}{300,00}$ bliver den tidligere nævnte tørvestribe mægtigere og så fugtig, at der kan presses klart vand af den. Samme tørv indeholder nu trærødder og grene. Derunder blegsand gående over i mørkere jernholdigt sand.

Derpå gråt sand (strandsand) gennemfuret af sorte striber driftlag indeholdende fragmentariske dele af småkviste, bark og blade. Nærmere beskrivelse se pl.1V og V.

Der blev ialt taget 20 jordprøver bl.a. med henblik på pollenanalyse: 7 ved $\frac{704,00}{300,00}$ og 13 ved $\frac{716,00}{300,00}$ se henholdsvis pl.1V og V.

Ud fra det ovennævnte må det antages, at strandlinien ligger et sted mellem $\frac{713,10}{300,00}$ og $\frac{713,70}{300,00}$; på grund af forstyrrelsen kan det ikke nærmere fastslås.

Tegnede profiler:

$\frac{700,00}{300,00}$ til $\frac{716,00}{300,00}$ og $\frac{704,00}{301,00}$ til $\frac{704,00}{308,00}$ ialt 23 m.

Da en accut lagdeling ikke var tilstede i den fundførende dybde, måtte etableringen af en sådan blive yderst fiktiv. imidlertid var funddybden over

hele gravningen temmelig konstant, hvilket vil sige en 30 cm regnet fra blegsandet og ned, og dette fundførende bælte regnes da for 1 lag. Urørt leje skønnedes nået i fundtomt leje i passende dybde under sidste fund. Det fundførende leje anses for primært, da det ovenliggende blegsandslag på intet tidspunkt bortset fra den nævnte dræningsgrøft var gennembrudt af moderne aktivitet.

Gravningen blev åbnet i o-punktet $\frac{700,00}{701,00} : \frac{300,00}{301,00}$ og ført ud til $\frac{716,00}{301,00}$ for 1) at få det 16 m lange profil og 2) om muligt bestemme en eventuel bopladsudstrækning. Begge dele lykkedes; ved optælling af kvarts dannedes en tydelig kurve med største værdi mellem 703 og 708 (se pl. Vlll). Udgravningen blev herefter koncentreret mellem disse to punkter og strakte sig ad abcissen fra +304 til 309 (se pl. 1 & Vll).

Over hele det udgravede område fandtes en jævn frekvens af ildpåvirkede tændstiksæskestene til nævestore marksten. De syntes tilfældigt spredte, men der kunne dog i 3 tilfælde konstateres koncentrationer af karakter som usystematisk opbyggede ildsteder (se foto og pl. 11 og 111)

Der blev flere gange fundet råmateriale i form af næve- til fodstore stykker kvarts: 7 store blokke i umiddelbar nærhed af hinanden $\frac{705,26}{300,52}$ niv. 179, koncentration af kvarts $\frac{303,00}{302,75} : \frac{703,93}{704,00}$ niv. $\frac{142}{159}$ bestående af større stykker råmaterialer, afslag, affald og redskaber. Koncentrationens tykkelse viser omtrentlig det fundførende lags mægtighed (se pl. VI og Vll og foto med målestok), kvartskoncentrationen fortsætter i $\frac{704,00}{705,00} : \frac{303,00}{304,00}$ ligeledes med fund af råkvarts, desuden i felt $\frac{707,00}{708,00} : \frac{301,00}{302,00}$ og i felt $\frac{707,00}{708,00} : \frac{+302,00}{+303,00}$.

Spredt over hele udgravningsområdet fandtes knogler og mestendels fragmentariske (se pl. Vll). Størstedelen synes at være phalanxer fra sæl, men desuden blev der fundet 1 mandibula fra gedde, 1 femur fra antagelig fugl og 1 rosenkrans fra kron dyr. Materialet er stort nok til bestemmelse og evt. C-14 datering. På position $\frac{703,00}{703,65} : \frac{306,40}{306,65}$ fandtes en mindre samling knogler ligesom indbagt i et lettere sammenkittet sandlag. Under knoglerne lå en nævestor marksten med en afsprængt flade vendende opad $\frac{703,35}{306,50}$; stenen afgrænsede knoglerne nedad (niv. på bensamlingen 255).

Undertiden fandtes mindre stykker trækul, men aldrig nok til en prøve der kunne give udbytte.

I felt $\frac{705,00}{706,00} : \frac{308,00}{309,00}$ ca. 10 cm under blegsandet i primært leje blev der iagttaget en forekomst af trækul, små fragmenter af brændte knogler samt hårdt-brændt jord (se foto).

I felt $\frac{707,00}{708,00} : \frac{302,00}{303,00}$ blev der fundet et stykke keramik, men stykkets leje var suspekt, og primæriteten bør betvivles.

I felt $\frac{706,00}{707,00} : \frac{301,00}{302,00}$ var der en lille forekomst af skifferfragmenter, dog uden at forarbejdningsspor kunne iagttages.

I felt $\frac{706,00}{707,00} : \frac{303,00}{304,00}$ høj frekvens af knoglefragmenter hvoraf en næsten hel.

Den var stærkt krakkeleret og lå på hårdt (brændt?) underlag.

På position $\frac{301,38}{706,30}$ niv.223 blev der fundet et lille stykke slebet og pole-ret grønsten.

Oldsagsinventaret var forarbejdet af kvarts (rosen-, mælkekvarts og røgtopas), grønsten, strålesten og kvartsit.

Der blev ialt fundet 73 genstande, der bar spor af menneskelig aktivitet.

Af disse kunne 68 udskilles som redskaber eller forarbejder til sådanne.

Fordelingen giver følgende spektrum:

Skrabere	: 45	66,1%
Netsænkere	: 7	10,3%
Knusesten	: 6	8,8%
Blokke	: 5	7,4%
Knive	: 2	2,9%
Stikler	: 1	1,5%
Bor	: 1	1,5%
Slibesten	: 1	1,5%
	+ 68	+100%

Kvartsafslag, affald o.a. beløb sig til ialt : 5549 stk.

Knoglefragmenter - - - - : 1710 - .

Det undersøgte område begrænser bopladsen mod N og S, medens grænsen for bopladsens udstrækning mod Ø og V ikke synes nået. NØ for punktet $\frac{703,00}{309,00}$

blev der foretaget en prøvegravning på 4 m², hvilket resulterede i kvarts-
affald og fragmenter til en strålestensøkse der lod sig samle (se vedlagte
xerox). Det synes sandsynligt, at bopladsen fortsætter mod Ø.

Besuden blev der foretaget prøvegravninger i skoven ved grusgraven mellem
Heden og Klutmarksberget. Det var temmelig negativt. Der blev ialt gravet

4 huller på samme kote som Heden, men udbyttet var kun 3 stykker kvarts.

Nr.system:

H = Heden, 1 = 1969, det enkelte stykkes placering i rækkefølgen.

Mål:

Følgende mål tages: længde, bredde og tykkelse således at det enkelte mål altid er maximalt.

Foruden mål og rækkefølge angives også placering i 3 dimensioner i forhold til koordinaterne og fixpunktet. Nogle genstande vil mangle alle mål og er da fremkommet ved soldning, nogle kun niv. da disponibelt nivellerapparat ikke har været på pladsen, da målingen skulle tages.

Plancher:

- I : Oversigtsplan over det udgravede areal.
- II : Tegning af koncentration af ildpåvirkede marksten.
- III : Tegning af Koncentration af ildpåvirkede marksten.
- IV : Profiltegning.
- V : Profiltegning.
- VI : Profiltegning.
- VII : Statistisk oversigtsplan.
- VIII : Frekvenskurve.
- IX : Fordelingsplan over redskaberne.

Fotoliste:

Sort/hvid:

1	Området S for udgravningspladsen.				
2	Udgravningsområdet set fra S.				
3	- - - Ø.				
4	Ildpåvirkede marksten	$\frac{703,00}{307,00}$	$\frac{703,00}{308,00}$	$\frac{704,00}{307,00}$	$\frac{704,00}{308,00}$
5	- - -	$\frac{709,00}{300,00}$	$\frac{710,00}{300,00}$	$\frac{709,00}{301,00}$	$\frac{710,00}{301,00}$
6	- - -	$\frac{706,00}{300,00}$	$\frac{707,00}{300,00}$	$\frac{706,00}{301,00}$	$\frac{707,00}{301,00}$

Farve:

17	Udgravningsområdet set fra Ø.				
20	- - - S.				
30	Det udgravede område set fra N.				
25	Terrænfald og vegetation set fra V.				
45	Som nr. 4.				
29	- - 6.				
31	- - 6.				
33	- - 5.				
35	- - 5.				
37	Kvartskoncentration	$\frac{303,00}{302,75}$	$\frac{703,93}{704,00}$		
39	- - -				
36	Trækul, brændte knoglefragmenter sammenkittet sand	$\frac{705,00}{706,00}$	$\frac{308,00}{309,00}$		
38	Tilfældige steder på profil mellem	$\frac{704,00}{300,00}$	og $\frac{704,00}{304,00}$		
41	- - -				
15	Profiludsnit ved	$\frac{704,00}{300,00}$			
38 til 72	Profilvæg fra	$\frac{708,00}{300,00}$	til	$\frac{716,00}{300,00}$	

F.nr.	Identifikation	Mål i mm	Koordin.	Niv.
H1-1	Spånskraber	11 x 19 x 8	<u>703,88</u> 300,90	163
H1-2	Cirkulær skraber	21 x 20 x 10	<u>703,73</u> 300,13	171
H1-3	Forarbejde til skraber	22 x 30 x 18	<u>703,00</u> : <u>300,00</u> 704,00 : 301,00	
H1-4	Cirkulær skraber	22 x 21 x 9	<u>704,15</u> 300,99	169
H1-5	Cirkulær skraber	21 x 21 x 10	<u>704,32</u> 300,55	173
H1-6	Takket stk. kvarts	66 x 39 x 20	<u>705,24</u> 300,69	195
H1-7	Blok	62 x 52 x 19	<u>705,20</u> 300,37	189
H1-8	7 stk. råmateriale		<u>705,26</u> 300,52	179
H1-9	Cirkulær skraber	22 x 21 x 9	<u>706,78</u> 300,35	227
H1-10	Rekt.stk.kvarts m. ret. indhak	27 x 24 x 8	<u>706,92</u> 300,58	249
H1-11	Spånskraber	22 x 13 x 4	<u>707,00</u> : <u>300,00</u> 708,00 : 301,00	
H1-12	Stikkel ?	13 x 21 x 6	<u>707,43</u> 300,90	231
H1-13	Kniv m. højrev. ret.	24 x 27 x 5	<u>707,10</u> 300,11	239
H1-14	Blok	53 x 38 x 37	<u>703,93</u> 302,86	183
H1-14a	Blok	52 x 31 x 28	<u>303,00</u> 703,74	189
H1-14b	Knusesten	100 x 66 x 50	<u>704,00</u> 303,00	199
H1-15	Bor ?	50 x 18 x 14	<u>703,73</u> 303,17	197
H1-16	Forarbejde til skraber	27 x 37 x 12	<u>703,14</u> 303,52	169
H117	Knusesten		<u>703,00</u> : <u>302,00</u> 704,00 : 303,00	
H1-18	Forarbejde til skraber	22 x 18 x 13	<u>703,75</u> 304,40	186
H1-19	Skive med retouche	40 x 37 x 12	<u>703,37</u> 306,30	226
H1-20	Cirkulær skraber	21 x 25 x 14	<u>706,00</u> : <u>301,00</u> 707,00 : 302,00	
H1-21	Forarbejde til skraber	20 x 26 x 8	<u>706,03</u> 302,75	233
H1-22	Slibesten	65 x 19 x 235	<u>706,55</u> 302,84	230
H1-23	Skraber	14 x 21 x 10	<u>703,10</u> 307,43	251
H1-24	Knusesten	60 x 36 x 36	<u>703,30</u> 307,24	253
H1-25	Skraber	38 x 21 x 8	<u>706,45</u> 303,66	235
H1-26	Skraber	14 x 23 x 4	<u>705,00</u> : <u>304,00</u> 706,00 : 305,00	

F.nr.	Identifikation	Mål i mm	Koord.	Niv.
H1-27	Forarbejde til skraber	37 x 30 x 13	$\frac{705,00}{706,00} \cdot \frac{304,00}{305,00}$	
H1-28	Cirkulær skraber	23 x 20 x 11	$\frac{705,00}{706,00} \cdot \frac{302,00}{303,00}$	
H1-29	Skraber	25 x 21 x 11	- -	
H1-30	Skraber	27 x 21 x 16	- -	
H1-31	Forarbejde til skraber	42 x 34 x 11	- -	
H1-32	Forarbejde til skraber	35 x 23 x 11	- -	
H1-33	Blok	48 x 33 x 31	$\frac{705,00}{706,00} \cdot \frac{303,00}{304,00}$	
H1-33a	Forarbejde til skraber	28 x 22 x 9	- -	
H1-34	Knusesten	68 x 31	$\frac{+304,00}{706,60}$	213
H1-35	Forarbejdet kvarts	44 x 27 x 15	$\frac{303,92}{706,12}$	215
H1-36	Forarbejdet kvarts		$\frac{300,93}{706,82}$	237
H1-36a	Forarbejdet kvarts		$\frac{300,41}{706,11}$	232
H1-37	Skraber ?		$\frac{300,13}{706,72}$	245
H1-38	Kniv	28 x 16 x 9	$\frac{+301,12}{706,35}$	245
H1-39	1 stk. slebet diabas		$\frac{+301,38}{706,30}$	223
H1-40	Knusesten	61 x 31 x 28	$\frac{704,00}{705,00} \cdot \frac{307,00}{308,00}$	
H1-41	Knusesten	64 x 24 x 17	$\frac{704,00}{705,00} \cdot \frac{306,00}{307,00}$	
H1-42	Netsænke	122 x 81 x 25	$\frac{704,52}{300,49}$	227
H1-43	Netsænke	126 x 114 x 27	$\frac{704,51}{300,03}$	232
H1-44	Cirkulær skraber	26 x 22 x 10	$\frac{705,14}{303,22}$	280
H1-45	Flis med retouche		$\frac{302,33}{704,58}$	
H1-46	Skraber	50 x 34 x 22	$\frac{704,43}{302,75}$	237
H1-47	Skraber	31 x 20 x 10	$\frac{704,96}{302,52}$	244
H1-48	Skraber	32 x 22 x 9	$\frac{704,48}{302,84}$	246
H1-49	Netsænke	84 x 76 x 21	$\frac{704,00}{705,00} \cdot \frac{305,00}{306,00}$	
H1-50	Knusesten	101 x 34	$\frac{704,33}{306,00}$	229
H1-51	Skraber	37 x 23 x 8	$\frac{704,10}{303,30}$	

F.nr.	Identifikation	Mål i mm	Koord.	Niv.
H1-52	Skraber	44 x 43 x 13	<u>704,64</u> 303,38	152
H1-53	Netsænke	85 x 74 x 36	<u>704,00</u> · <u>304,00</u> 705,00 · 305,00	
H1-53a	Fragment af skraber		-	
H1-54	Netsænke	107 x 84 x 32	<u>705,23</u> 305,48	231
H1-55	Netsænke	126 x 94 x 9	<u>706,90</u> 305,10	225
H1-56	Netsænke		-	
H1-57	Knusesten		<u>+301,49</u> 707,71	
H1-58	Skraber	27 x 18 x 10	<u>+301,58</u> 708,00	232
H1-59	Kvarts med retouche	28 x 21 x 7	<u>+301,62</u> 707,70	
H1-60	Skraber	30 x 26 x 11	<u>+301,41</u> 707,00	
H1-61	Forarbejde til skraber	33 x 27 x 14	<u>+303,73</u> 706,83	266
H1-62	1 stk. keramik med tvivlsom primæritet.		<u>+303,00</u> · <u>707,00</u> <u>+304,00</u> · 708,00	
H1-63	Skraber	34 x 26 x 12	<u>+300,59</u> 705,39	217
H1-64	Skraber	34 x 26 x 14	<u>+303,65</u> 705,24	225
H1-65	Skraber	47 x 27 x 16	<u>+300,64</u> 704,25	
H1-66	Skraber	24 x 17 x 10	<u>+300,89</u> 704,44	
H1-67	Skraber	23 x 15 x 13	<u>+300,84</u> 704,14	
H1-68	Skraber	30 x 23 x 10	<u>+301,28</u> 704,26	
H1-69	Skraber	25 x 23 x 11	<u>+303,07</u> 704,30	228
H1-70	Skraber	33 x 25 x 15	<u>+302,63</u> 704,12	236
H1-71	Skraber	19 x 17 x 7	<u>+303,80</u> 704,80	246
H1-72	Skraber	24 x 26 x 10	<u>703,00</u> + <u>300,00</u> 704,00 + 301,00	
H1-73	Skraber	15 x 6	<u>704,00</u> · <u>308,00</u> 705,00 · 309,00	

